

of society made it unstable phenomenon, the subject of individual wills competition by rulers and subjects. So again the question arose about the key subject of social, political, legal development that had been rediscovered by future generations in the phenomenon of the nation.

Key words: socialization of law, pluralism of legal systems, social contract, society, citizenship, civil society.

УДК 340.1

Л. О. МАКАРЕНКО
кандидат юридичних наук

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИ

У статті розглянуто роль ідеології в житті держави, людини і суспільства, яка відбувається з усвідомлення того факту, що кожен народ, нація, держава повинні мати ідеї та цінності, що відображають основи їх життя. Зазначено, що сучасне громадянське суспільство не можливе без людини, якій притаманні певні риси характеру. Громадянин з високим рівнем правосвідомості – це, насамперед, людина з почуттям власної гідності, що є необхідним проявом духовного життя, ознакою духовного самоствердження, без якого неможливе ні обстоювання своїх прав та свобод, ні економічне та політичне самоуправління, ні національне (культурне) самовираження.

Ключові слова: ідеологія, держава, людина, суспільство, культура.

Макаренко Л. А. Роль идеологии в жизни общества и человека

В статье рассмотрена роль идеологии в жизни государства, человека и общества, которая происходит из осознания того факта, что каждый народ, нация, государство должны иметь идеи и ценности, которые отображают основы их жизни. Отмечено, что современное гражданское общество не возможно без человека, которому присущие определенные черты характера. Гражданин с высоким уровнем правосознания – это прежде всего человек с чувством собственного достоинства, которое является необходимым проявлением духовной жизни, признаком духовного самоутверждения, без которого невозможно ни отстаивание своих прав и свобод, ни экономическое и политическое самоуправление, ни национальное (культурное) самовыражение.

Ключевые слова: идеология, государство, человек, общество, культура.

Makarenko L. The role of ideology in the life of society and individual

The article discusses the role of ideology in the life of the state, the individual and society, which comes from awareness of the fact that every people, nation, government must have ideas and values that reflect the foundations of their lives. It is noted that modern civil society is not possible without the person displays certain traits. A citizen with a high level of legal consciousness is, above all, a man with a sense of dignity, which is a necessary manifestation of the spiritual life of man, a symptom of spiritual self-affirmation, without which you can neither defend their rights and freedoms or economic and political self-government, no national (cultural) expression.

Key words: ideology, state, people, society, culture.

Особливістю нової соціокультурної дійсності є насамперед те, що наше суспільство перебуває в періоді перелому, зміни типу своєї організації існування¹. Радикальне реформування суспільства активно формує нову культур-

ну реальність, яка характеризується й новими стосунками між людьми в цілому, новими умовами свого розвитку, особливою системою цінностей, норм і правил, культурних потреб і засобів їх задоволення. Коли ці норми та правила перетворюються на внутрішню програму поведінки людини (особистості), вони забезпечують узгодження функціонування, сталість і надійність певної сфери соціуму.

Сучасна теорія культури виходить з широкого розуміння національної культури як певної сторони життєдіяльності суспільства в усіх її сферах – не тільки в духовному, а й у матеріальному виробництві, суспільно-політичній діяльності, побуті. Культура з цього погляду виступає як процес розвитку сутнісних сил людини та їх практичного вияву в усіх сферах, а водночас як система матеріальних і духовних цінностей, створених людьми й застосованих в їх діяльності, норм її регулювання, способів організації поведінки та спілкування людей. Вона охоплює систему різноманітних форм національного життя, серед яких – географічні, господарські, побутові, ідеологічні, державно-правові, релігійні чинники. Вони забезпечують збереження й відтворення економічного та морально-духовного потенціалу нації, формують почуття національної свідомості, інтегрують культуру нації у світову культурну співдружність. У структурі національної культури виділяються такі складові, як матеріальна, побутова, політична і правова культура, як наука, освіта й філософія. Особливість національної культури полягає в тому, що вона характеризує інтегральні моменти національного життя, які складають основу нації і забезпечують подальший національно-культурний процес. До них належать мова, звичаї, традиції народу, релігія, художня культура, національний характер, національна самосвідомість, почуття національної гідності тощо².

Нація не може існувати ні без спільної культури (мови, цінностей, звичаїв, міфів, символів тощо), ні без спільного політичного життя громадян. Але основою спільної культури мала б бути мова і культура титульного етносу, збагачена духовними надбаннями інших народів, які населяють країну. Модерна українська нація за сприяння держави та громадянського суспільства повинна сформувати таку культуру на основі українських цінностей, мови і традицій. Функціонування спільної культурних цінностей не заперечує функціонування і розвиток культур національних меншин, більше того, допускає формування ними власних суспільних інститутів за ініціативою своїх членів і за підтримки центральної та регіональної влад³.

В. Бабкін наголошує, що ідеологія сьогодні має бути «не довільним набором догм, упереджених уявлень панівних верств населення, приправлених міфами та облудними обіцянками, а чітко визначеною, глибоко обґрунтованою програмою суспільного розвитку, що спирається на наукові дослідження і висновки»⁴.

Існує чимало різновидів ідеологій, серед яких – «ідеології-світогляди, призначені об'єднувати великі групи людей — етноси, нації, суспільні верстви (класи) та навіть усе людство (так звана «глобальна ідеологія», що лежить в основі сучасної системи міжнародного порядку)»⁵. Такі ідеології утверджуються протягом тривалого часу одночасно із поступовим, спадкоємним, еволюційним шляхом розвитку народу. Як наслідок у людей зближуються точки

зору, виробляється близька система політичних, соціальних, етнічних, духовних та інших цінностей, світоглядних переконань тощо, хоча вони не тотожні, зазвичай, ніколи не перетворюються, але забезпечують суспільно-політичну стабільність і поступово-прогресивний хід історії певного народу.

Поступове переосмислення ролі ідеології в житті держави, людини і суспільства в Україні відбувається лише тепер, з усвідомлення того факту, що кожен народ, нація, держава повинні мати ідеї та цінності, що відображають основи їх життя. Досвід розвинених країн Заходу засвідчує, що держава не може існувати без згаданих компонентів, які розкривають сутність державної ідеології.

Державна ідея виступає не лише фактором консолідації суспільства, вона визначає основи функціонування політичних і соціальних структур, закріплені в конституції. Особливість формування державної ідеології в умовах демократичної держави пояснюється її сприйняттям передусім як такої, що покликана визначити межі співіснування різних ідеологічних систем у суспільстві, сформулювати основні закономірності їх функціонування та участі в державному житті. Державна ідеологія виховання людини, за такого підходу, покликана забезпечити відтворення в суспільній свідомості демократичних норм цінностей, а в умовах трансформації суспільства – сприяти утвердженню національної держави та громадянського суспільства через свідомість кожного громадянина⁶.

М. Козловець пише про так звану інтегративну ідеологію⁷, яка, будучи співзвучною ментальним та національним складовим суспільною свідомості народу, розкриватиме сутність української державності через систему життєво важливих цінностей, покликана згуртувати українську націю, визначити ієрархію вищих національних інтересів та завдань, сформувати нову національну ідентичність. Серцевиною цієї ідеології повинна стати людина, її матеріальне благополуччя, розвиток духовного потенціалу, творчих здібностей і фізичної досконалості. Конституція України проголосила принципово нову роль держави у відносинах з особою, закріпила перехід від пануючої в минулому ідеології «домінування держави» над людиною до нової – «служіння держави» інтересам людини. Зокрема, ст. 3 Основного Закону проголошує, що «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», і «держава відповідає перед громадянами за свою діяльність».

Сучасне громадянське суспільство не можливе без людини, якій притаманні певні риси характеру. Громадянин з високим рівнем правосвідомості – це насамперед людина з почуттям власної гідності, що є необхідним проявом духовного життя, ознакою духовного самоствердження, без якого неможливе ні обстоювання своїх прав та свобод, ні економічне та політичне самоуправління, ні національне (культурне) самовираження.

Людині як суб'єкту і творцю права необхідно поважати себе, це є запорукою того, що її поважатимуть інші суб'єкти правовідносин, у тому числі й держава. Людина з таким почуттям чітко розуміє своє місце в суспільстві і розглядає себе у ньому як самодостатню цінність, поважаючи при цьому цінність інших людей. Саме почуття власної гідності є рушійною силою як окремої людини, так і суспільства загалом у боротьбі за свої права⁸.

Необхідно взяти до уваги, що європейська модель розвитку спрямована передусім на побудову світу справедливості, заснованого на принципі цілісності людської гідності. Бурхливий і суперечливий розвиток Європи, її поліетнічність сприяли тому, що європейські цінності сформувалися як продукт кількох великих релігійних і філософських традицій. Жорстокі війни та катаклізми викристалізували гуманістичний підхід до людини, людського життя й здоров'я. Секрет такої популярності всього «європейського» у тому, що найважливішою цінністю європейського суспільства стала людська гідність, людина як особистість та індивідуум.

Відповідно до європейських стандартів, максимально наближеним до ідеального є таке суспільство, в якому створені належні умови, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби в самовизначенні та самоствердженні. Політична, моральна та суспільна безпека й свобода кожної людини – важливий елемент європейських цінностей⁹.

Як слушно зауважують І. Головань і В. Кампо¹⁰, можна без перебільшення сказати, що право на повагу і захист гідності людини в Україні нині вимагає глибокого осмислення та впровадження, оскільки йдеться про явище, яке визначатиме її суспільний розвиток на цілу епоху вперед. Країни, які культивують повагу і захист гідності людини, за всіма ознаками цивілізованості стоять вище (країни «конституційності»), ніж ті, що названі цінності не надають фундаментального значення для свого розвитку (країни «законності»).

Знайти правильне співвідношення між державним ладом та гідністю і правами людини – чи не основне завдання кожної влади. Саме тому демократична, соціальна, правова держава має будуватися тільки на засадах, в основі яких лежить повага і захист гідності людини, її прав та основоположних свобод. Власне, для цього Україна й здійснила Революцію Гідності, щоб далі рухатися цивілізованим, європейським шляхом.

Отже, розуміння євроінтеграційного курсу України вимагає глибоких внутрішніх трансформаційних процесів на користь європейських цінностей, реформування інституційної системи нашої держави в інститути європейського зразка, утвердження європейських стандартів соціально-економічного та політичного розвитку відповідного рівня та якості життя населення.

Реалізація таких перетворень вимагає спільних зусиль українських політиків, керівників держави та самого суспільства¹¹. Зазначимо, що демократизація політичних процесів в Україні в ціннісному аспекті передбачає імплементацію в суспільну свідомість основних громадянсько-політичних цінностей демократії шляхом формування та реалізації національної програми формування нової ціннісної системи суспільного світогляду та демократичної політичної культури як базових засад національної ідеї України.

1. *Історія української культури*: Навч. посіб. / Авт. колектив: В. Т. Британ, Л. С. Підлісна, А. В. Савич та ін. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 172. 2. Там само. –

С. 22–23. 3. Рудакевич О. М. Культурно-ідеологічні чинники вітчизняного конституціоналізму // Трипільська цивілізація. – 2012. – № 8 (11). – С. 24. 4. Бабкін В. Д. «Наукова ідеологія» чи «ідеологічна наука»? // Правова держава: Щорічник наукових праць. – Вип. 8. – К., 1997. – С. 70. 5. Отрешико В. Ідеологія як складова державотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/992>. 6. Лола В. В. Формування державної ідеології виховання людини в умовах трансформації суспільства: теоретико-методологічний аспект: Автореф. дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – Дніпропетровськ, 2007. – С.1. 7. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 448–449. 8. Ковальчук В. Громадянське суспільство та його правосвідомість як основа формування легітимної влади // Право України. – 2014. – № 4. – С. 94–95. 9. Історія та практика державного управління і місцевого самоврядування в Україні / М. О. Багмет, В. М. Смельянов – Миколаїв: Вид. МДГУ. – 2006. – 292 с. – Т. II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/35885/>. 10. Головань І. В., Камто В. М. Повага і захист гідності людини в Україні: проблеми впровадження європейської моделі // Право України. – 2015. – № 2. – С. 172. 11. Історія та практика державного управління і місцевого самоврядування в Україні / М. О. Багмет, В. М. Смельянов. – Миколаїв: Видавництво МДГУ. – 2006. – 292 с. – Т. II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/35885/>.

Makarenko L. The role of ideology in the life of society and individual

The article stated that there are many varieties of ideologies, among them “ideology-ideology designed to unite large groups of people, ethnic groups, Nations, social strata (classes) and even all humanity (the so-called “global ideology” that underlies the modern system of international order)”. Such ideologies are approved for a long time with gradual, hereditary, evolutionary way of development of the people. As a result people closer point of view, is a close system of political, social, ethnic, spiritual and other values, ideological beliefs and the like, although they are not identical, generally, never develop, but ensure political stability and progressive-a progressive course of history of a people.

Emphasizes the role of ideology in the life of the state, the individual and society, which comes from awareness of the fact that every people, nation, government must have ideas and values that reflect the foundations of their lives. Modern civil society is not possible without the person displays certain traits. The human as a subject and Creator rights must be respected themselves, it is a guarantee that it will respect the other subjects of legal relations, including the state. People with this sense clearly knows his place in society and sees itself as self-sufficient value, while respecting the value of others.

Stated that, according to European standards, as close as possible to the ideal is a society in which created the appropriate conditions that should ensure all citizens equal opportunities to develop and use their potential, achieve a subjectively attractive and at the same time socially significant goals as conditions for realization of the socio-psychological needs of the personality needs for self-determination and self-assertion.